

ՀՀ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՅԻ ԴԵՐՈՇ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

ԳԱԳԻԿ ՀԱԿՈՒԹՅԱՆ

Զարգացած շուկայական հարաբերություններ ունեցող երկրներում ապահովագրությունը տնտեսության զարգացման կարևորագույն գործոններից է: Ապահովագրությունը օգնում է նվազեցնելու պետական բյուջեի ծախսային ծանրաբեռնվածությունը՝ փոխհատուցելով քաղաքացիների, կազմակերպությունների և պետության՝ բնական, տեխնածին աղետների կամ այլ պատահարների հետևանքով հասցված վնասները: Այն նպաստում է հասարակության մեջ սոցիալ-տնտեսական կայունությանը, երկրի ֆինանսական համակարգի ամրապնդմանը՝ որպես ազգաբնակչության սոցիալական պաշտպանության համակարգի անբաժանելի մասնիկ և տնտեսության մեջ ներդրումային ռեսուրսների առավել ճկուն, հուսալի ներքին աղբյուր:

Այս հետազոտությունը միտված է բացահայտելու ՀՀ ապահովագրական համակարգի դերը ՀՀ տնտեսական զարգացման գործում: Վերլուծության են ենթարկվել ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների տնտեսական գործունեության բոլոր հնարավոր ասպեկտները, ազդեցության ուղղությունները, շրջանակները և չափերը, որոնք կարող են խթանել կամ զսպել երկրի տնտեսական առաջընթացը: Փորձ է արվել գտնելու կապ ՀՀ տնտեսական աճի/տնտեսության իրական հատվածի և ապահովագրական շուկայի միջև: Հետազոտությունը թույլ է տվել եզրակացնել, որ ՀՀ ապահովագրական համակարգը, չնայած համեստ ռեսուրսներին, իր տնտեսական գործունեության գրեթե բոլոր ուղղություններով դրական է ազդում երկրի տնտեսական իրավիճակի վրա:

Բանալի բառեր – հավաքագրված ապահովագրավճարներ, ազատ դրամական միջոցներ, տնտեսական կայունություն, գործունեության անընդհատություն, ֆինանսական ներուժ, ապահովագրական հատուցումներ, ներդրումային պորտֆել, վերապահովագրություն

Ներածություն

Ապահովագրությունը հասարակության տնտեսական հարաբերությունները կարգավորող կարևոր օղակներից է, որը պատմական հարուստ անցյալ ունի: Ապահովագրությունը ծագել ու զարգացել է որպես բնական կամ այլ պատահարների հետևանքով առաջացած վնասի փոխհատուցման եղանակ՝ հիմնված շահագրգիռ տնտեսավարող սուբյեկտների և մարդկանց միջև վնասի համահավասար բաշխման վրա: Այս ամենից էլ հետևում է, որ ապահովագրության տնտեսական էությունն այն է, որ ապահովագրողների կողմից ձևավորված ապահովագրական ֆոն-

դերը նախատեսվում են ապահովագրական պատահարի դեպքում ապահովադիրներին փոխհատուցման վճարումներ կատարելու համար¹:

Ապահովագրությունը հնարավորություն է տալիս ապագայի անորոշ, խոշոր ֆինանսական կորուստները վերածելու ներկայի նախօրոք սահմանված և համեմատաբար փոքր ծախսերի՝ ապահովագրական վճարների տեսքով:

Ապահովագրական ֆոնդերի բավականին մեծ չափերը՝ ձևավորված բազում, չնայած և փոքրածավալ ներդրումներից, և ժամանակահատվածը, որի ընթացքում ապահովադիրների միջոցները կուտակվում են ապահովագրական ընկերություններում, դարձնում են դրանց հզոր ֆինանսավարկային հաստատություն, որոնց հնարավորությունները դժվար կլինի թերագնահատել ժամանակակից տնտեսական հարաբերություններում:

Այս աշխատանքի նպատակն է ուսումնասիրել ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ֆինանսական ներուժը, բացահայտել նրանց տնտեսական գործունեության այն ուղղությունները, որոնք ազդում են երկրի տնտեսական զարգացման վրա, վերլուծել նրանց գործունեության ազդեցության հիմնական շրջանակներն ու սահմանները, միաժամանակ փորձել քանակական գնահատական տալ այդ ամենին:

Հետազոտության տեսական հենքը

Ապահովագրությունը տնտեսական հարաբերությունների հնագույն կատեգորիա է և արտադրական հարաբերությունների անբաժանելի մաս: Այն հասարակական վերարտադրության համակարգում տնտեսական հարաբերությունների օբյեկտիվ ու անհրաժեշտ տարր է:

Ապահովագրական ընկերությունները, ելնելով ապահովագրության առանձնահատուկ բնույթից, դարձել են ֆինանսավարկային հզոր հաստատություններ և աշխարհի մեծությամբ տնտեսության անբաժանելի տարր: Ապահովագրողները իրենց ակտիվների ծավալով, իրականացրած ներդրումներով և տնտեսությունից հավաքագրած խնայողությունների մեծությամբ հավասարվում են առևտրային բանկերին, իսկ որոշ զարգացած երկրներում՝ նույնիսկ գերազանցում:

Ապահովագրական ընկերությունների՝ խոշոր ֆինանսական կենտրոններ դառնալուն զուգահեռ՝ ասպարեզ իջան տնտեսագետներ, որոնց հետաքրքրությունների շրջանակը այս ոլորտի ուսումնասիրությունն էր: Ինչպես իրենց աշխատության մեջ նշում են Սրիջանա Պանտը և Ֆատտա Բահադուրը, այն բանից հետո, երբ ֆինանսական համակարգը ճանաչվեց որպես երկրի տնտեսական աճի կարևոր խթանիչ ուժերից մեկը, սկսեցին ի հայտ գալ տարբեր տեսություններ, որոնք փորձում էին մեկնաբանել ֆինանսական համակարգի և տնտեսական աճի միջև գոյություն ունեցող կապերը²: Ըստ այս տնտեսագետների՝ ապահովա-

¹ Տե՛ս **Ս. Ճուղոբյան, Գ. Աբգարյան**, Ապահովագրական գործ, Եր., 2007, էջ 12:

² Տե՛ս **Srijana Pant & Fatta Bahadur KC**, Contribution Of Insurance In Economic Growth Of Nepal, Journal Of Advanced Academic Research (JAAR), 2017:

գրությունը՝ որպես ռիսկերի փոխանցման մեխանիզմ, կարող է նպաստել երկրի տնտեսական աճին՝ իրականացնելով երկարաժամկետ ներդրումներ անհատների խնայողություններից կուտակված պահուստների միջոցով:

Ըստ եվրոպացի տնտեսագետներ Միռելա Կրիստեայի, Նիկո Մարկուայի և Սիլվիու Կարստինայի՝ ապահովագրական ոլորտը նպաստում է տնտեսական աճին և տնտեսության կառուցվածքային զարգացմանը հետևյալ ուղղություններով.

- Ուղղակիորեն տրամադրում է ապահովագրական լայն ծածկույթ՝ երաշխավորելով կազմակերպությունների ֆինանսական կայունությունը:

- Ընդլայնում է ֆինանսական միջնորդությունը՝ ստեղծելով իրացվելիություն և շարժունակ խնայողություններ: Որպես խոշոր ինստիտուցիոնալ ներդրողներ՝ ապահովագրողները հավաքում են ֆինանսական ցրված միջոցները և ուղղում են դրանք շահավետ ներդրումային ծրագրերի՝ հեշտացնելով ընկերությունների հասանելիությունը կապիտալին:

- Խթանում է տնային տնտեսությունների և կազմակերպությունների կողմից ռիսկի արդյունավետ կառավարումը, նպաստում երկարաժամկետ և կայուն զարգացմանը:

- Խթանում է ողջ կյանքի ընթացքում կայուն սպառումը³:

Համաձայն Համաշխարհային բանկի վերլուծաբան Մարկո Արենայի⁴ հետազոտության արդյունքների՝ առկա են տնտեսական աճի և ապահովագրական շուկայի գործունեության պատճառահետևանքային կապի անառարկելի ապացույցներ: Տնտեսական աճի վրա դրական և էական ազդեցություն են ունենում ինչպես կյանքի, այնպես էլ ոչ կյանքի ապահովագրավճարները: Ավելին՝ աշխատանքում ապացուցվել է, որ կյանքի ապահովագրության դեպքում ապահովագրական ընկերությունների գործունեության ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա առավել շոշափելի է բարձր եկամուտ ունեցող երկրներում: Իսկ ոչ կյանքի ապահովագրության դեպքում ազդեցությունը զգացվում է ինչպես բարձր եկամուտներով, այնպես էլ զարգացող (միջին և ցածր եկամուտներով) երկրներում:

Ապահովագրական ընկերությունների ազդեցությունը տնտեսության վրա հետաքրքրել է նաև հայ հետազոտողների: Համաձայն Ս. Ս. Սուքիասյանի, Ա. Բ. Մալնազարյանի, Գ. Գ. Չատինյանի, Ա. Վ. Ներսիսյանի, Ա. Օ. Միերյանի, Ա. Վ. Վարդանյանի կողմից կատարված ՀՀ ապահովագրական շուկայի վերլուծության արդյունքների՝ Հայաստանում ապահովագրական շուկայի զարգացման դինամիկան անհամաչափ է, մեծապես կախված է ՀՀ կառավարության և օտարերկրյա կա-

³ St' u **Mirela Cristeaa, Nicu Marcua, Silviu Cârstinaa**, The relationship between insurance and economic growth in Romania compared to the main results in Europe – a theoretical and empirical analysis, 200585, Romania, 2013:

⁴ St' u **Arena Marco**, Does Insurance Market Activity Promote Economic Growth? A Cross-Country Study for Industrialized and Developing Countries. Policy Research Working Paper; No. 4098. World Bank, Washington, DC, 2006:

պիտալով խոշոր ընկերությունների որոշումներից: Ապահովագրական շուկայում հավաքագրված ապահովագրավճարների և կնքված պայմանագրերի գերակշիռ մասը բաժին է ընկնում ապահովագրության պարտադիր տեսակներին (2021 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ ԱՊՊԱ-ին է բաժին ընկնում հավաքագրված ապահովագրավճարների 47%-ից ավելին)⁵: Ուսումնասիրության մեջ կամավոր ապահովագրության և ՀՆԱ-ի կամ բնակչության եկամուտների աճի տեմպերի միջև հստակ կախվածություններ չեն գրանցվել⁶:

Այսպիսով, մասնագիտական գրականության ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս փաստել, որ առկա է կապ ապահովագրական համակարգի և տնտեսական աճի ու զարգացման միջև, սակայն այդ ազդեցության բնույթը և չափերը կախված են ինչպես բուն ապահովագրական գործունեության ուղղություններից, այնպես էլ բնակչության եկամուտներից: Ապահովագրական ոլորտի և տնտեսական աճի միջև կապի վրա ազդում են նաև երկրի օրենսդրական կարգավորումներն ու երկրի զարգացման մակարդակը:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Ուսումնասիրության տեղեկատվական հիմքը մի շարք հեղինակների հետազոտություններն են, հրապարակված գիտական աշխատությունները, տարբեր երկրների և տարածաշրջանների պետական լիազոր մարմինների, ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների տարեկան և միջանկյալ ֆինանսական հաշվետվությունները, ինչպես նաև պաշտոնական հրապարակումներն ու նորմատիվ իրավական ակտերը:

Վերլուծության համար անհրաժեշտ թվային տվյալներ ընտրելիս այն դեպքում, երբ ՀՀ պետական մարմինների պաշտոնական հրապարակումներում (օր.՝ ՀՀ ԿԲ և ՀՀ վիճակագրական կոմիտե) առկա են եղել նույն ցուցանիշի տարբեր արժեքներ, առավելությունը տրվել է ՀՀ ԿԲ-ի հրապարակած տվյալներին՝ ելնելով այն հանգամանքից, որ ՀՀ ֆինանսական շուկայի վերահսկողությունը իրականացնում է հենց ՀՀ ԿԲ-ն: Հետազոտության մեջ կիրառվել են գիտական վերացարկման, համեմատության, համադրման և վերլուծության մեթոդները: Թվային շարքերի խորության ընտրությունը կատարվել է ուսումնասիրվող ցուցանիշի բնույթից ելնելով: Հետազոտության արդյունքները գնահատելիս կիրառվել են վիճակագրական վերլուծության (անալիզի), համադրության (սինթեզի) և արտաձման (դեդուկցիայի) մեթոդները, ինչպես նաև քննական վերլուծության վրա հիմնված մեթոդաբանական մոտեցումներ, մաթեմատիկական հաշվարկներ: Հաշվի առնելով այս հոդվածի նպատակը և ուղղվածությունը՝ օգտագործվել են նաև նկարագրությունների և ընդ-

⁵ «ԱրմԻնֆո»-ի կողմից իրականացված «Финансовый рейтинг страховых компаний Армении» տարեկան հաշվետվությունների տվյալների հիման վրա (19/12/2021թ.):

⁶ Տե՛ս Մ. Ս. Մուքիայան, Ա. Բ. Սալնազարյան, Գ. Գ. Զատինյան, Ա. Վ. Ներսիսյան, Ա. Օ. Միկոյան, Ա. Վ. Վարդանյան, ֆինանսական շուկաներ և ծառայություններ, Եր., Տնտեսագետ, 2014, 77 էջ:

հանրացումների մեթոդները: Վերլուծության ընթացքում ապահովագրական ընկերությունների գործունեությունը տարաբաժանվել է մասերի, և յուրաքանչյուր տնտեսական ցուցանիշ ուսումնասիրվել է ինչպես այլ ցուցանիշների միաժամանակյա փոփոխության հետ միասնության մեջ, այնպես էլ որոշ ցուցանիշների հարաբերական կայունության դիտարկման տեսանկյունից (գիտական վերացարկում):

Վերլուծություն

Ինչպես բանկային համակարգը, ներդրումային և կենսաթոշակային ֆոնդերը, այնպես էլ ապահովագրական համակարգը պետք է ապահովի տնտեսության կանոնավոր գործունեությունը: Ապահովագրությունը, լինելով տնտեսության վերարտադրության անընդհատությունը ապահովող գործիք, ինքնին աջակցում է հաղթահարելու տնտեսական ցնցումները և նպաստելու տնտեսական աճին: Ապահովագրական ընկերությունները, ներգրավելով և տեղաբաշխելով խոշոր չափերի դրամական միջոցներ, ապահովում են տնտեսության մեջ եղած ժամանակավորապես ազատ դրամական միջոցների արդյունավետ օգտագործումը:

ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների գործունեությունը մանրակրկիտ քննելու և տնտեսության վրա դրանց ազդեցությունը գնահատելու համար նախ անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ապահովագրողների տնտեսական ներուժի ձևավորումը և դրա զարգացման դինամիկան: Ինչպես գիտենք, ապահովագրական ընկերությունների համար ներդրումների աղբյուր (տնտեսական ներուժ) կարող են ծառայել ընկերության ակտիվները, սեփական կապիտալը, տեխնիկական պահուստները (տե՛ս գծապատկեր 1):

2009 թվականին ապահովագրական ընկերությունների ակտիվները նախորդ տարվա համեմատ աճել են մոտ 45%-ով՝ հասնելով 16.9 մլրդ դրամի, 2010 թվականին ակտիվները կազմել են 25.6 մլրդ դրամ, 2011 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ՝ 31.5 մլրդ դրամ: Ակտիվների նման աճը պայմանավորված է եղել 2010 թվականին «Ավտոտրանսպորտային միջոցների օգտագործումից բխող պատասխանատվության պարտադիր ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունմամբ⁷: Ապահովագրական ընկերություններում դրամական միջոցների կենտրոնացումը շարունակվել է նաև 2012 թվականին՝ կազմելով 38.3 մլրդ դրամ, 2013 թվականին, աճելով ևս 31%-ով, հասել է 50 մլրդ ՀՀ դրամի: 2012-2013 թվականներին ապահովագրականների ակտիվների արագ աճի միտումը պայմանավորված էր սոցիալական փաթեթների ներդրմամբ և դրանց մուտքով ապահովագրական ընկերություններ⁸: Սոցիալական փաթեթների գծով ապահովագրավճարների մուտ-

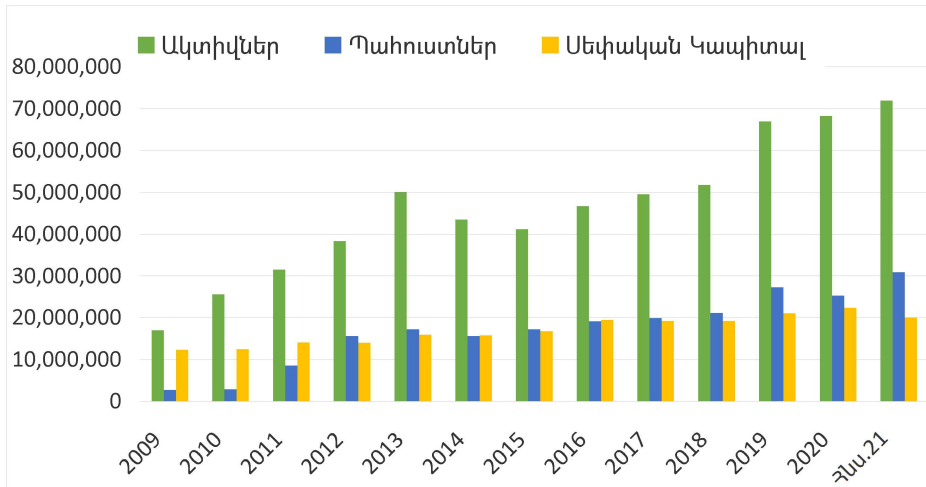
⁷ Տե՛ս <https://appa.am/datas/zlawdocs/bbd745659722e5af805b3f5a4071523a.pdf> (17/12/2021թ.)

⁸ Տե՛ս և ՀՀ կառավարության որոշումը սոցիալական փաթեթի բովանդակությունը, ծառայությունների ցանկը, ծառայությունները մատուցող կազմակերպությունների ցանկերը և (կամ) չափորոշիչները հաստատելու մասին, [https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=73526_\(17/12/2021թ.\)](https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=73526_(17/12/2021թ.))

քը ապահովագրական ընկերություններ 2014 թվականից դադարեցվեց, ինչը նույն տարում արդեն հանգեցրեց ակտիվների ծավալի նվազման: 2013 թվականի ցուցանիշը գերազանցվեց միայն 2018 թվականին՝ հասնելով 51.6 միլիարդ դրամի, որից հետո աճի միտումը չի դադարել՝ 2021 թ.-ի հունիսի դրությամբ կազմելով 71.8 մլրդ ՀՀ դրամ:

Գծապատկեր 1

Ապահովագրական ընկերությունների ակտիվների, պահուստների և սեփական կապիտալի փոփոխությունների դինամիկան 2009-2021 թթ., հազ. դրամ⁹

2012-ից հետո համեմատաբար կայուն դինամիկա են դրսևորել սեփական կապիտալի և պահուստների ցուցանիշները, որը պայմանավորված է եղել ԿԲ նորմատիվների (ուժի մեջ են մտել 2008-ից¹⁰) հստակ իրացմամբ: Սեփական կապիտալը և տեխնիկական պահուստները ապահովագրական ընկերությունների համար համեմատաբար կոշտ ցուցանիշներ են և դժվար են արձագանքում շուկայական իրավիճակի փոփոխություններին: Ինչպես տեսնում ենք, 2019-2020 թթ. միջակայքում, չնայած արտաքին շոկերին (COVID 19, Արցախյան պատերազմ), դրանք պահպանել են աճի միտումը, թեև նախորդ տարվա համեմատ առավել զսպված տեմպով: Ինչ վերաբերում է 2021 թվականին, ապա և՛ ակտիվները, և՛ պահուստները ունեցել են զգալի աճ, ինչը սպասելի էր 2020 թվականից հետո: Միևնույն ժամանակ, սեփական կապիտալի ցուցանիշը անկում է ապրել (ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ այս հանգամանքը պայմանավորված էր 2020 թվականին ստացված շահույթի բաշխմամբ):

2020 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ հայաստանյան ապահովագրական ընկերությունների ակտիվների ընդհանուր ծավալը նախորդ տարվա համեմատ աճել է 2 տոկոսով՝ կազմելով մոտ 68.2

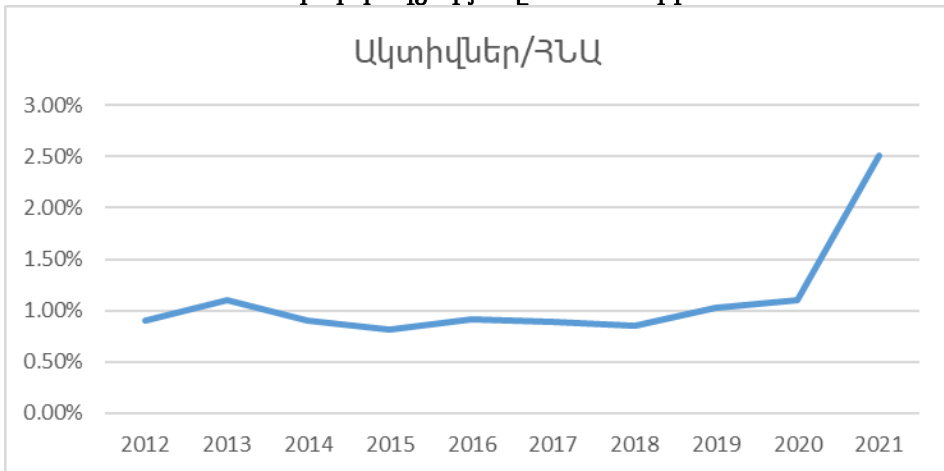
⁹ Տե՛ս ՀՀ ԿԲ – Ֆինանսական կազմակերպությունների վիճակագրություն, <https://www.cba.am/am/SitePages/statfinorg.aspx> (18/12/2021)

¹⁰ Տե՛ս Ապահովագրական գործունեության հիմնական տնտեսական նորմատիվների մասին ՀՀ ԿԲ որոշում, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=113762>

մլրդ ՀՀ դրամ, այնինչ ՀՀ տնտեսությունը նույն ժամանակահատվածում ունեցել է 7.6% անկում (բացասական տնտեսական աճ)¹¹: Եթե համեմատենք ապահովագրական ընկերությունների ընդհանուր ակտիվների ՀՆԱ-ի ծավալները, ապա կտեսնենք, որ այն միջինում տատանվել է 0.8-1%-ի սահմաններում¹²: 2020-ին այս ցուցանիշը աճել է և հատել 1%-ի սահմանը: Համեմատության համար հիշեցնենք, որ Ֆրանսիայում և Անգլիայում այս ցուցանիշը հավասար էր համապատասխանաբար 127.2%-ի և 123.63%-ի, իսկ ԱՄՆ-ում՝ 39.11%-ի (2017թ.)¹³:

Գծապատկեր 2

ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ակտիվների և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը 2012-2021 թթ.

Ապահովագրական ընկերությունների ակտիվների մեջ գերակշռում են հավաքագրված ապահովագրավճարները, որոնց ծավալի և կառուցվածքի փոփոխությունից էլ կախված է ապահովագրական հատվածի ֆինանսական ներուժը և ազդեցությունը ՀՀ տնտեսության վրա:

Գծապատկեր 3-ում պատկերված են ՀՀ ապահովագրական շուկայի կողմից հավաքագրված ապահովագրավճարների դինամիկան և կառուցվածքը: Այստեղ առանձնացված 6 ապահովագրատեսակների (ԱՊՊԱ, առողջության ապահովագրություն, ցամաքային տրանսպորտի, գույքի, ֆինանսական վնասներից և դժբախտ պատահարներից ապահովագրություն) գծով հավաքագրված ապահովագրավճարները կազմում են ընդհանուրի մոտ 92-95%-ը, ուստի ուսումնասիրության ընթացքում վերացարկվել ենք մնացած ապահովագրատեսակների ազդեցությունից:

Գծապատկեր 3-ից պարզ է դառնում, որ տնտեսությունից հավաքագրվող ապահովագրավճարների դիվերսիֆիկացումը արդյունավետ

¹¹ ՀՀ ԿԲ-ի իրական հատվածի վիճակագրություն, <https://www.cba.am/am/SitePages/statrealsector.aspx> (18/12/2021թ.)

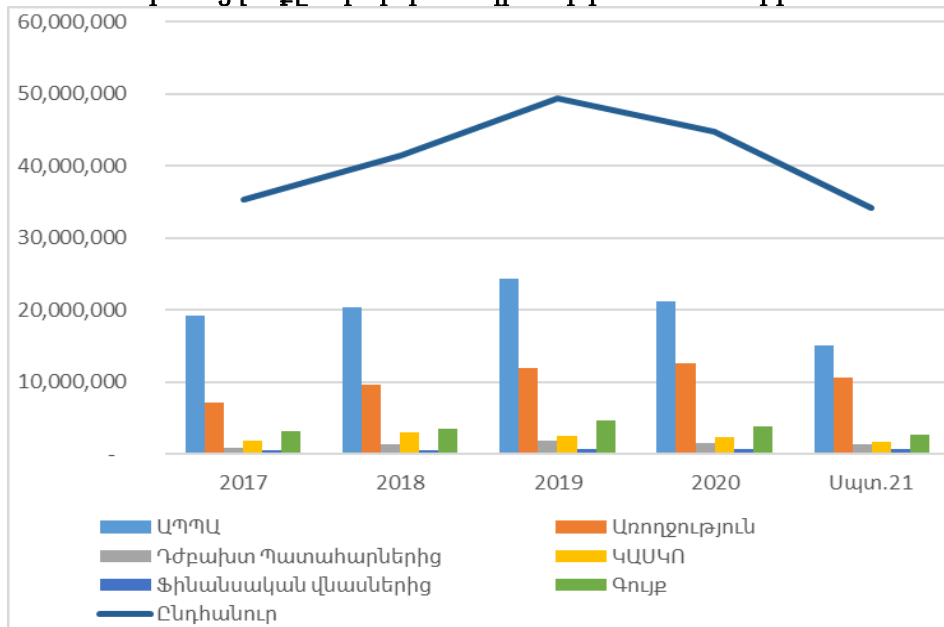
¹² ՀՀ ԿԲ-ի իրական հատվածի և ֆինանսական կազմակերպությունների վիճակագրությունների և հեղինակի սեփական հաշվարկների հիման վրա:

¹³ **Գ. Մ. Հակոբյան**, Ապահովագրական ընկերությունների ներդրումային գործունեության միջազգային փորձի վերլուծություն // Այլընտրանք զիտական հանդես, №4, 2019, 248 էջ:

չէ. ամբողջ ապահովագրավճարների ավելի քան 70 %-ը հավաքագրվում է ԱՊՊԱ-ից և առողջության ապահովագրությունից, ուստի նրանց ծավալների փոփոխությունը անմիջապես ազդում է ընդհանուր ապահովագրական պորտֆելի, հետևապես նաև ապահովագրական ընկերությունների ակտիվների և նրանց ֆինանսական ներուժի վրա:

Գծապատկեր 3

ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ապահովագրական պորտֆելի կառուցվածքը և փոփոխման դինամիկան 2017-2021 թթ.¹⁴

Գծապատկեր 3-ից երևում է նաև, որ թեև 2020 թվականին ապահովագրական հատվածը ունեցել է ակտիվների աճ, հավաքագրվող ապահովագրավճարների ծավալը նվազել է: Ամեն դեպքում դա վկայում է այն մասին, որ արտաքին/մակրոտնտեսական բացասական գործոնները ազդել են ապահովագրական շուկայի վրա: Մա նաև մեզ հուշում է, որ ապահովագրական ընկերությունների ակտիվների ծավալի աճը պայմանավորված է եղել այլ գործոններով: Այստեղ նաև շատ էական է նկատել, որ պարտադիր ապահովագրատեսակից (ԱՊՊԱ) հավաքագրված ապահովագրավճարների նվազմանը զուգահեռ՝ աճել են կամավոր տեսակները, մասնավորապես առողջության ապահովագրության գծով:

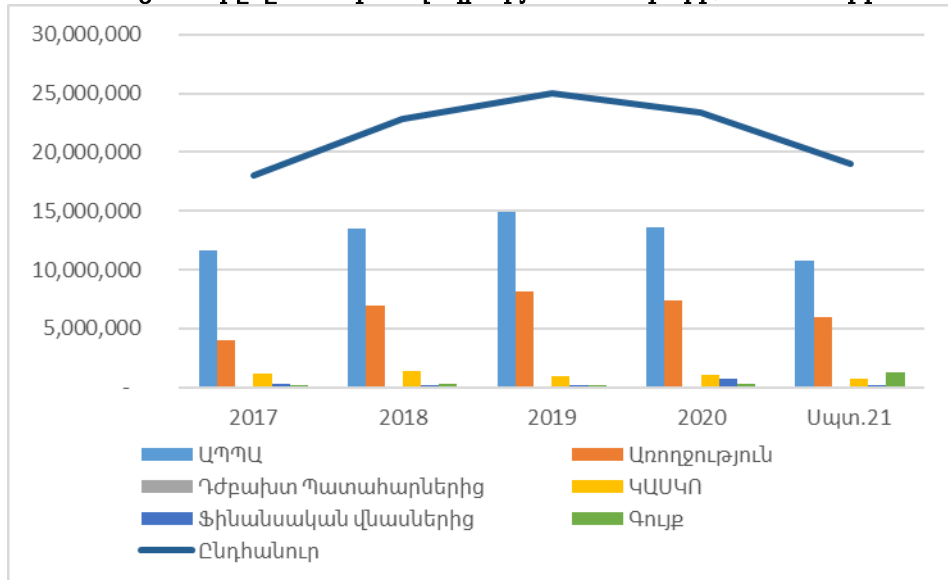
Ակտիվների ծավալի պահպանումը կամ աճը դեռևս չի նշանակում տնտեսական կայունության ապահովում կամ տնտեսական ներուժի արդյունավետ իրացում: Հասկանալու համար, թե ապահովագրական ընկերությունները որքանով են իրացնում իրենց ներուժը և ինչ-

¹⁴ Գծապատկերը կառուցվել է ՀՀ ԿԲ տարեկան տեղեկագրերի, <https://www.cba.am/am/SitePages/ppperiodicals.aspx> և «ԱրմԲնֆո»-ի կողմից իրականացված «Финансовый рейтинг страховых компаний Армении» եռամսյակային հաշվետվությունների տվյալների հիման վրա (19/12/2021թ.):

պես են ազդում երկրում տնտեսական աճի ապահովման վրա, առաջին հերթին անհրաժեշտ է ուսումնասիրել նրանց կողմից իրականացվող հատուցումների (տնտեսություն իրականացվող «ներարկումների») ծավալները և ուղղությունները:

Գծապատկեր 4

ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների կողմից իրականացվող հատուցումները՝ ըստ ապահովագրության տեսակների, 2017-2021 թթ.¹⁵

Գծապատկեր 4-ում տեսնում ենք, որ ինչպես ապահովագրավճարներն էին կենտրոնացած 6 ապահովագրատեսակներում, այնպես էլ ապահովագրական հատուցումների 96-99 %-ը կենտրոնացած է այդ ուղղություններում: Հատուցումների կառուցվածքը ավելի կենտրոնացած է ԱՊՊԱ-ի և առողջության ապահովագրության գծով տրվում է ընդհանուր հատուցումների գրեթե 90 %-ը: Այս երկու ապահովագրատեսակները մեծամասամբ սոցիալական ուղղվածության են և լուծում են մարդկանց գույքային և անձնական շահերի պաշտպանվածության հարցեր: Բացի այդ, ԱՊՊԱ-ի շրջանակներում տրամադրված հատուցումները խթանում են մեքենաների վերանորոգմամբ զբաղվող անձանց և կազմակերպությունների գործունեությունը, ապահովում են մեքենաների շահագործման անընդհատությունը և լուծում դրանց շահագործման արդյունքում երրորդ կողմին պատճառված գույքային և անձնական վնասների հետ կապված ցանկացած ծախսեր (ապահովագրական գորմարի շրջանակներում)՝ դրանով իսկ նպաստելով յուրաքանչյուր ավտոսեփականատիրոջ ֆինանսական կայունությանը:

¹⁵ Գծապատկերը կառուցվել է ՀՀ ԿԲ տարեկան տեղեկագրերի, <https://www.cba.am/am/SitePages/ppperiodicals.aspx> և «ԱրմԻնֆո»-ի կողմից իրականացված «Финансовый рейтинг страховых компаний Армении» եռամսյակային հաշվետվությունների տվյալների հիման վրա (19/12/2021թ.):

Ինչ վերաբերում է առողջության ապահովագրության գծով տրվելիք հատուցումներին, ապա ակնհայտ է, որ այն առաջին հերթին երաշխավորում է ապահովագրված անձանց համար երկրի ցանկացած հատվածում բժշկական ծառայությունների հասանելիություն և օգնում է փակելու քաղաքացիների անձնական բյուջեներում առողջության պահպանման մասով առաջացող ճեղքվածքները: Առողջության ապահովագրությունը նաև օգնում է ստեղծելու առողջության ֆինանսավորման մի այնպիսի համակարգ, որը կշահադրի բժշկական ծառայողներին՝ բարելավելու սպասարկման որակը, ավելացնելու տեխնիկական հագեցվածությունը: Առողջության ապահովագրությունը բժշկական կենտրոնների և բժիշկների ֆինանսական շարժերը առավելագույնս թափանցիկ է դարձնում:

Տնտեսական կայունության աջակցման տեսանկյունից կարևոր է առանձնացնել ֆինանսական վնասներից ապահովագրությունը և դրա շրջանակներում տրվող փոխհատուցումները: Ֆինանսական վնասներից ապահովագրությունը ենթադրում է ռիսկային գործընթացների իրականացման արդյունքում եկամուտների չստանալու, ֆինանսական շահերը բաց թողնելու, չնախատեսված առևտրային ծախսերի, ապրանքատեսակի շուկայական գնի փոփոխության, վարձավճարները ժամանակին չստանալու հետևանքով ի հայտ եկած ֆինանսական կորուստների փոխհատուցում¹⁶:

Ապահովագրության այս տեսակը ներառում է նաև բանկային գործունեության մի շարք գործընթացների ապահովագրություն, ինչպես օրինակ՝ վարկային, գրավադրման, լիզինգային, արժույթային և այլն: Բանկային ռիսկերի ապահովագրությունը նախատեսում է բանկային ընթացիկ գործունեությանն առնչվող ռիսկերի ապահովագրություն՝ բանկային գույքի, փոխադրվող դրամական միջոցների, ինչպես նաև ոչ շրջանառու միջոցների (ֆինանսական փաստաթղթերի) վնասի, էլեկտրոնային փոխանցումների կեղծ վճարումների, կեղծ փաստաթղթերի ու ստորագրությունների պատճառով կրած վնասների, բանկի աշխատակիցների իրավախախտումների հետևանքով առաջացած կորուստների փոխհատուցում¹⁷: Եվ ինչպես տեսնում ենք գծապատկեր 4-ում, ամենամեծ փոխհատուցումը ֆինանսական ռիսկերից ապահովագրության դեպքում տրվել է 2020 թվականին՝ 701 մլն դրամ: Այս փոխհատուցումները ուղղված են ֆինանսական համակարգի մյուս մասնակիցների (բանկեր, վարկային կազմակերպություններ և այլն) ֆինանսական կայունության և գործունեության ապահովմանը:

Եթե վերլուծում ենք ապահովագրական ընկերությունների կողմից հավաքագրված ապահովագրավճարները և տրամադրած հատուցումները, ապա ամնասն չպետք է մնա նաև վերաապահովագրության հատվա-

¹⁶ Տե՛ս «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենք, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=35747> (19/12/2021թ.):

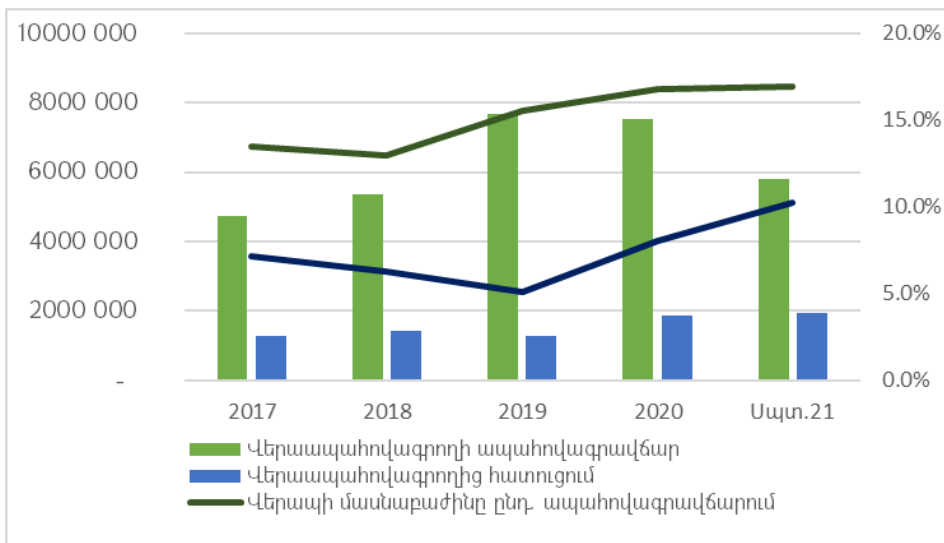
¹⁷ «Արմենիա ինշուրանս» ԱՄՊԸ-ի պաշտոնական կայքէջ, https://armeniainsurance.am/financial_risk_insurance/ (19/12/2021թ.)

ծը: Ինչպես գիտենք, վերաապահովագրական ընկերությունները ապահովագրավճարի որոշ մասի դիմաց ստանձնում են ապահովագրական ռիսկը և համապատասխանաբար նաև տրամադրում հատուցումներ:

Գծապատկեր 5-ում ներկայացրել ենք վերաապահովագրական ընկերություններին փոխանցված ապահովագրաճարների և ընդհանուր ապահովագրավճարներում դրանց տեսակարար կշռի փոփոխության դինամիկան: Միաժամանակ ցույց ենք տվել վերաապահովագրական ընկերությունների կողմից իրականացվող հատուցումները և ընդհանուր հատուցումներում դրանց տեսակարար կշռի փոփոխությունը:

Գծապատկեր 5

Վերաապահովագրական ընկերություններին փոխանցված ապահովագրավճարների և իրենցից ստացված հատուցումների դինամիկան 2017-2021թթ.¹⁸

Գծապատկերից երևում է, որ վերաապահովագրական ընկերությունները, հավաքագրելով ՀՀ-ի ընդհանուր ապահովագրավճարների 12-17%-ը, մասնակցում են հատուցումների 5-10%-ին: Վերաապահովագրությունը՝ որպես ապահովագրության կարևոր լծակ, օգնում է տեղական ապահովագրական ընկերություններին առաջադեմ երկրների հետ փորձի փոխանակման և մեծածավալ ռիսկերի ստանձնման հարցերում, սակայն մակրոտնտեսական առումով այն հանգեցնում է երկրի արտաքին առևտրային հաշվեկշռի բացասական փոփոխության: Մենք վերաապահովագրական ընկերություններին փոխանցում ենք միջինում 4 անգամ ավելի շատ գումար, քան հետ ենք ստանում նրանցից ապահովագրական պատահարների գծով: Սակայն պետք է նշենք, որ ապահովագրական բիզնեսը հենց այսպիսի հավանականությունների վրա էլ հիմնված է, և եթե մեր պետությունը վերազային ապահովագրական ընկերությունների գործունեության համար լինեք վնասա-

¹⁸ Ըստ ՀՀ ԿԲ տեղեկագրերի, <https://www.cba.am/am/SitePages/ppperiodicals.aspx> (19/12/2021)

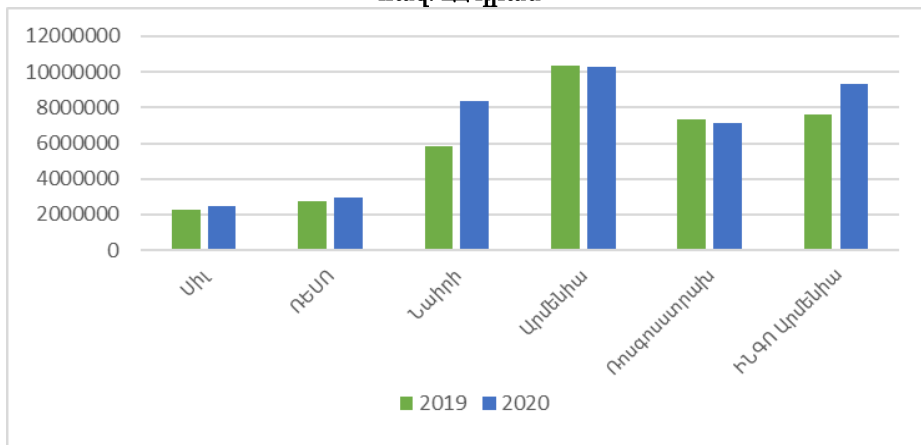
բեր, ապա մենք առհասարակ կգրկվեինք տեղական ռիսկերի վերաապահովագրության հնարավորությունից:

Ապահովագրական ընկերությունների գործունեության մյուս արգասիքը, որից տնտեսությունը շահում է, նրանց կողմից իրականացվող ներդրումներն են: ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների կատարած ներդրումները ներկայացված են գծապատկեր 6-ում: Այստեղ տրված են ՀՀ-ում ապահովագրական վեց ընկերությունների ներդրումները 2019-2020 թվականների համար: Տվյալներից երևում է, որ ապահովագրական ընկերությունների ակտիվների ծավալների աճը ուղեկցվել է նաև նրանց կողմից իրականացվող ներդրումների աճով: Ապահովագրական ընկերությունների ներդրումները 2020-ի վերջի դրությամբ նախորդ տարվա նույն ցուցանիշի նկատմամբ ավելացել են 12%-ով: 2020 թվականը, թեև Հայաստանի համար տնտեսական անկման տարի էր, այնուամենայնիվ, չի խանգարել ՀՀ ապահովագրական ընկերություններին կատարելու ներդրումներ:

Հայաստանյան ապահովագրողների ներդրումային գործունեությունը և պորտֆելը համեմատելի չեն արտասահմանյան ընկերությունների հետ, որոնք ունեն բազմամյա փորձ և ապահովագրավճարների կայուն ներհոսք, ինչն ապահովում է ներդրումային մեծ ներուժ: Էական է նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ տարածքում գործող ապահովագրական ընկերություններից ոչ մեկը չի զբաղվում կյանքի ապահովագրության ծառայությունների մատուցմամբ, ինչը ենթադրում է երկարաժամկետ ֆինանսական միջոցների առկայություն¹⁹:

Գծապատկեր 6

ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ներդրումները, 2019-2020թթ.,
հազ. ՀՀ դրամ²⁰

¹⁹ Գ. Մ. Հակոբյան, Համավարակի պայմաններում ապահովագրական ընկերությունների տնտեսական գործունեության վերլուծություն // Տարածաշրջան և աշխարհ գիտական հանդես, 2020, № 5, 174 էջ:

²⁰ Ապահովագրական ընկերությունների 2020թ. տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունների կից ծանոթագրությունների (ձև 5) տվյալների հիման վրա:

ՀՀ ապահովագրական ընկերություններն իրենց ակտիվները հիմնականում տեղաբաշխում են այնպիսի ներդրումային գործիքներում, ինչպիսիք են՝ բանկային ավանդները, պետական, կորպորատիվ պարտատոմսերը, բաժնետոմսերը, կնքում են ռեպո և հակադարձ ռեպո համաձայնագրեր, տրամադրում փոխառություններ: Եթե ցանկանում ենք պարզել ապահովագրական ընկերությունների գործունեության ազդեցությունը տնտեսության վրա, ապա շատ կարևոր է ուսումնասիրել ներդրումային գործունեության ուղղությունները:

Պետական պարտատոմսերում ներդրումները ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ներդրումների կարևոր ուղղություններից են: Ինչպես գիտենք, ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը թողարկում է ՀՀ պետական գանձապետական պարտատոմսեր: ՀՀ կենտրոնական բանկը՝ որպես ՀՀ կառավարության ֆինանսական գործակալ, կազմակերպում է ՀՀ պետական (գանձապետական) պարտատոմսերի առաջնային տեղաբաշխում²¹: Կենտրոնական բանկի կայքում հրապարակվում են պետական պարտատոմսերի աճուրդների վերաբերյալ նորությունները, և հենց առցանց կազմակերպվում է աճուրդ: Աճուրդի են հանվում կարճաժամկետ, միջին ժամկետայնության և երկարաժամկետ պետական արժեկտրոնային պարտատոմսեր:

ՀՀ պետական (գանձապետական) պարտատոմսերի եկամտաբերությունը վերագնահատվում է ՀՀ ԿԲ կողմից ամեն օր և հրապարակվում կայքում եկամտաբերության կորի միջոցով: Ընկերությունը, համաձայն կորի տվյալների, կարող է վաճառել պարտատոմսերը իրեն առավել շահավետ պայմանների առկայության դեպքում:

ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ներդրումային գործունեության մեկ այլ ակտիվ ուղղություն է ռեպո և հակադարձ ռեպո գործարքների կնքումը: Ռեպոն ֆինանսական գործարք է, որի ժամանակ մի կողմը արժեթուղթ է գրավադրում և միաժամանակ պարտավորվում է մարել այն որոշակի ժամանակ անց կամ մյուս կողմի պահանջով: ՀՀ ապահովագրական ընկերությունները ռեպո և հակադարձ ռեպո գործարքներ են կնքում հիմնականում ՀՀ առևտրային բանկերի հետ: Ապահովագրողների ներդրումային պրակտիկայում առավել ընդունված է ռեպո գործարքներով միջոցներ ներգրավելը: Ընդ որում, բանկերը կարող են առաջարկել տարբեր տոկոսադրույքներ ռեպո գործարքների կնքման համար:

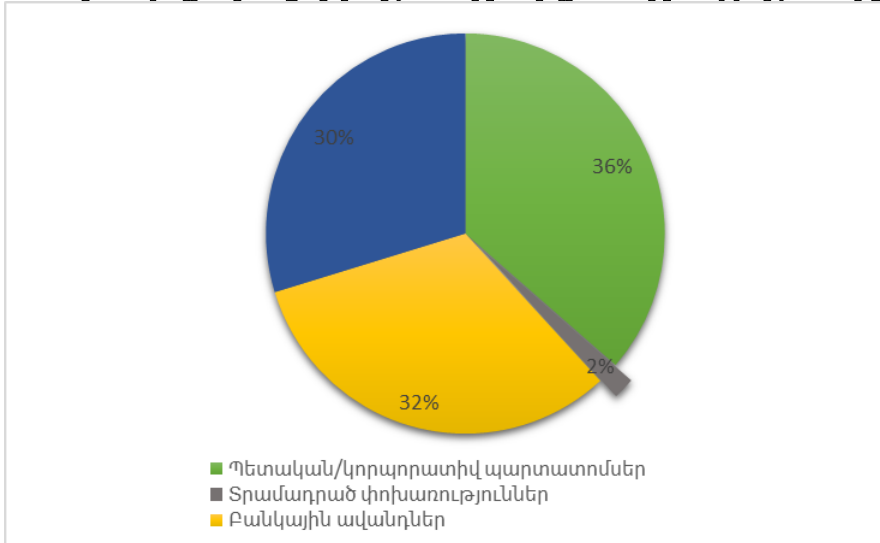
Ապահովագրական ընկերությունները, հավաքագրելով ապահովագրավճարներ և ձևավորելով ժամանակավորապես ազատ դրամական միջոցներ, շատ հաճախ նաև վերադարձնում են այդ գումարները տնտեսություն՝ դնելով ավանդ առևտրային բանկերում:

²¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության պետական (գանձապետական) կարճաժամկետ, միջին ժամկետայնության և երկարաժամկետ արժեկտրոնային պարտատոմսերի առաջնային տեղաբաշխման, հետգնման աճուրդի, հետգնման կազմակերպման և մարման սպասարկման» կարգը հաստատելու մասին ՀՀ ԿԲ խորհրդի թիվ142-Ն որոշում, 07.06.2013, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=88059> (22/12/2021)

Ներկայացնենք նաև ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ներդրումների ուղղությունները 2019-2020 թթ. տվյալներով (տե՛ս գծապատկեր 7):

Գծապատկեր 7

ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների ներդրումների ուղղությունները

Ինչպես տեսնում ենք, ապահովագրական ընկերությունների ներդրումային պորտֆելը գրեթե հավասարապես բաշխված է բանկային ավանդներում, պարտատոմսերում և ֆինանսական կառույցների հետ իրականացվող ռեպո գործարքների միջև: Այնուամենայնիվ, նախապատվությունը մասամբ տրվում է պարտատոմսերի ձեռքբերմանը, որտեղ մեծամասնությունը (գրեթե 99%) պետական պարտատոմսերն են:

Եզրակացություններ

Այսպիսով, ուսումնասիրելով ապահովագրական շուկայի դերը տնտեսության զարգացման գործում, կարող ենք փաստել, որ ՀՀ ապահովագրական համակարգը, չնայած համեստ ռեսուրսներին, տնտեսական գործունեության գրեթե բոլոր ուղղություններով դրական է ազդում երկրի տնտեսական իրավիճակի վրա:

ՀՀ ապահովագրական համակարգը, արձագանքելով սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի փոփոխություններին, աջակցում է տնտեսության կայունության և ճկունության ապահովմանը՝ լինելով ճգնաժամային կառավարման արդյունավետ գործիք: Ընդ որում՝ ապահովագրական ընկերությունները, չկորցնելով իրենց տնտեսական լծակները, կարող են ազդել և ազդում են ազգային եկամտի արդյունավետ վերաբաշխման վրա: Ապահովագրական ընկերությունները, հավաքագրելով տնտեսությունից ժամանակավորապես ազատ դրամական միջոցներ, վերաբաշխում են դրանք տնտեսության մեջ այնպես, որ իրենց գործունեության ընթացքում վնաս կրած տնտեսավարող սուբյեկտները ստանան բավարար գումար՝ ապահովելու սեփական գործունեության անընդհատությունը և ծածկելու կրած կորուստները:

Ապահովագրական ընկերությունների տնտեսական գործունեության վերլուծությունը ցույց տվեց, որ արտաքին շուկերի հանդեպ մեր ապահովագրական շուկան կայուն է, ունի ազատ դրամական զանգվածի արդյունավետ կառավարման մեխանիզմներ և կարող է դառնալ տնտեսությունը աշխուժացնող լծակ:

Շատ ապահովադիրներ շարունակում են իրենց ապահովագրավճարների վճարումը նույնիսկ տնտեսական անկման պարագայում: Մաթոյլ է տալիս ապահովագրողներին կատարել ներդրումներ այն ժամանակ, երբ մյուսները կորցնում են: Անկասկած, ապահովագրավճարների շարունակական հոսքը թույլ է տալիս ապահովագրողներին ապահովել շուկայի իրացվելիությունը և հանդես գալ այն ակտիվների բնական գնորդ, որոնք թերագնահատվել են անկման շրջանում: Նրանց ներդրումային ռազմավարությունները, հատկապես երկարաժամկետ գործունեության համար, թույլ են տալիս տնտեսությունը կայունացնողի դեր խաղալ:

Ապահովագրական շուկայի զարգացումը, բացի իր ուղղակի ազդեցությունից տնտեսության զարգացման վրա, ունենում է նաև անօրինակ դրական էֆեկտներ, որոնցից ամենաէականը, թերևս, ապահովագրական փոխհատուցման մեխանիզմների ազդեցությունն է երկրում ֆինանսական շարժերը թափանցիկ դարձնելու գործում:

Այսօր առաջացող մարտահրավերները (օրինակ՝ կորոնավիրուսային համավարակը) ևս մեկ անգամ ապացուցում են, որ ցանկացած ճգնաժամի պետք է պատրաստվել նախքան դրա սկսվելը, նախօրոք պետք է ստեղծել վերահսկող, կանխարգելիչ և պահուստային համակարգեր, որոնցում անշուշտ մեծ է ապահովագրական ընկերությունների դերը:

ГАГИК АКОПЯН – Роль страховых компаний РА в развитии экономики. –

В странах с развитыми рыночными отношениями страхование является одним из важнейших отраслей экономического развития. Страхование способствует снижению расходной нагрузки государственного бюджета за счет возмещения ущерба, причиненного гражданам, организациям и государству в результате природных, техногенных катастроф или иных происшествий. Оно способствует укреплению социально-экономической стабильности в обществе, являясь составной частью системы социальной защиты населения в экономике. Страхование вносит существенный вклад в укрепление финансовой системы страны, являясь более гибким и надежным источником инвестиционных ресурсов в экономике.

Данное исследование направлено на выявление роли страховой системы РА в экономическом развитии РА, изучение направлений, масштабов и размеров ее влияния. В рамках данной работы были проанализированы все возможные стороны экономической деятельности страховых компаний РА, которые могли бы стимулировать или сдерживать экономический прогресс страны. Сделана попытка найти взаимосвязь между экономическим ростом/реальным сектором экономики и страховым рынком. Исследование позволило сделать вывод, что страховая система РА, обладая скромными ресурсами, оказывает положительное влияние на экономическое положение страны практически во всех направлениях ее экономической деятельности.

Ключевые слова: *собранные страховые премии, свободные денежные средства, экономическая устойчивость, непрерывность деятельности, финансовый потенциал, страховые выплаты, инвестиционный портфель, перестрахование*

GAGIK HAKOBYAN – *Role of the RA Insurance Companies in the Economic Development.* – In countries with developed market relations, insurance is one of the most important sectors of economic development. Insurance helps to reduce the expenditure burden of the state budget by reimbursing damage caused to citizens, organizations and the state as a result of natural disasters, man-made disasters or other accidents. It contributes to the strengthening of socio-economic stability in society, being an integral part of the system of social protection of the population in the economy. Insurance makes a significant contribution to strengthening the country's financial system, being a more flexible and reliable source of investment resources in the economy.

This research is aimed at identifying the role of the insurance system of the Republic of Armenia in the economic development of the Republic of Armenia, studying the directions, scales and dimensions of its influence. Within the framework of this work, all possible aspects of the economic activity of the insurance companies of the Republic of Armenia, which could stimulate or hinder the economic progress of the country, were analyzed. An attempt was made to find the relationship between economic growth/real sector of the economy and the insurance market. The study led to the conclusion that the insurance system of the Republic of Armenia, having modest resources, has a positive impact on the economic situation of the country in almost all areas of its economic activity.

Keywords: *collected insurance premiums, free cash, economic stability, business continuity, financial potential, insurance payments, investment portfolio, reinsurance*